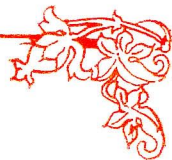

Фиридун Шушински

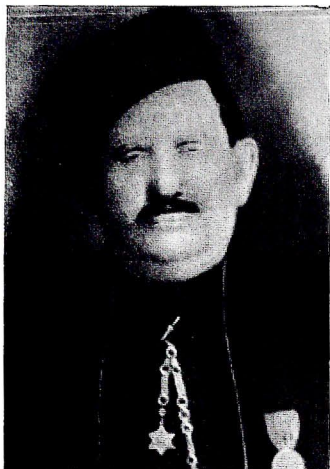
АЗЭРБАЈЧАН
ХАЛГ
МУСИГИЧИЛЭРИ

Азербайджанская
Государственная
Библиотека
им. Ш. Ахундова

БАКЫ
ЈАЗЫЧЫ
1985

Булбұлчан

ГЭДИМ Тифлиссн Головински (индики Руставели) проспекти һәмншәки кими гәләбәлик иди. Бирдән әжиндә вәзнәли чуха, атлас архалыг, башында күмүшү папаг, чијиндә ајналы түфәнк, голунун үстүндә гызыл гуш олан бир атлы кәлиб кечди. Адамлар ајаг сахлајыб һејрәтлә она тамаша етмәјә башладылар. Инчә ајаглы Гарабаг атынын вә онун үстүндәки адамын көзаллији баханлары һејран едирди. Бу адам кимдир? О, баш күчәдән нә һүнәрлә белә кечиб келди? Ахы, Головински проспектиндә ат сүрмәјә јалныз Гафгаз чанишинини вә онун ән јахын адамларынын ихтијары вар. Лакин бурадан Корәғлу вугары илә ат сүрән адамын Гафгаз чанишини илә һеч бир јахынлығы јох иди. Бу, Азәрбајчан ханәндәси Әбдүлбаги Булбұлчан иди. Бәс нечә олмушду ки, Әбдүлбаги Булбұлчан бу күчәдән ат сүрмәјә чәсарәт етмишдир?!

Бу һадисәнин чох марағлы бир тарихи вардыр: рус чарларындан III Александр 1888-чи илин пајызында өз аиләси илә бирликдә Гафгаза сәјаһәтә кәлмишди. Чарын Тифлисә кәлиши мүнәсибәтилә шәһәрин ән көзәл кушәси олан «Мүчтеһид багы»нда бөјүк шәһлик тәшкил едилмишди.¹ Чалан ким, ојнајан ким, һамы тәзә либасда иди. Әбдүлбаги Булбұлчан да өз дәстәси илә бу шәһликдә иштирак едирди. Чаббар Гарјағды оғлунун јаздығына көрә һәмнин мәчлисдә чарын сағдығына бада

гаддырыларкән, Булбұлчан елә бир зәнкулә вурур ки, III Александр вә арвады онун сәсинә һејран галырлар. Бундан сонра III Александр Гафгазы кәздији мүддәтдә Булбұлчан онун мәчлисәриндә иштирак едир.

Чар гајыдыб Русияја кедәркән Гафгаз чанишининә тапшырыр ки, Әбдүлбагинин нә арзусу олса јеринә јетирсин. Чанишин, Әбдүлбагини чагырыб чарын тапшырығыны она билдирдикдә, Булбұлчан ханиш едир ки, она бир ајналы түфәнк бағышласын вә Головински күчәсиндән ат сүрмәјә ичазә версин. (Булбұлчан надир истадада малик бир ханәндә олмагла бәрәбәр, көзәл ат минән вә јахшы овчу иди) Гафгаз чанишини онун ханишини јеринә јеттирир.

Әбдүлбаги Булбұлчан Корәләјы Әли оғлу Зүлалов 1841-чи илдә Шуша шәһәриндә анадан олмушдур. Башга ханәндәләр кими Әбдүлбагинин дә бир сәнәткар кими јетишмәсиндә «Гафгаз консерваториясы» адланан Шушанын мусиги һәјәти һәлледичи рол ојнамышды.

Әбдүлбаги илк мусиги тәһсилини Харрат Гүлунун мәктәбиндә алмышдыр. Мәктәби битирдикдән сонра о, тарзән Садыгчан илә бәрәбәр Гарабаг, Шәки, Ширван вә Кәнчә мәчлисәриндә, ел шәһликәриндә чыхыш етмәјә башлајыр. Бу уstad сәнәткарда һәм көзәл сәс, һәм чазибәдар сима, һәм дә јүксәк сәһнә мәдәнијјәти вар иди. Тәсадүфи дејилдир ки, бир ханәндә кими мүасирләринин, о чүмләдән шаирә Натәваны рәғбәтини газанмышды. Хан гызы Натәванын бағында гурулан мәчлисәрдә, хуәсинә онун Шушаја су чәкдирмәси (18 август 1873-чү ил) мүнәсибәтилә тәшкил олунмуш халг шәһлијиндә Әбдүлбаги дә јахындан иштирак етмишдир.

О, мусигишунас Маһмуд ағанын дәвәтилә дәфәләрлә Шамахы шәһәринә кетмиш, орада тәшкил едилән мусиги мүсабиғәләриндә һәмншә биринчи јерн тутмушдур.

1875-чи илин әввәлләриндә Әбдүлбаги Тифлис шәһәринә көчүр. Загафгазијанын мәдәнијјәт мәркәзи сајылан Тифлисдә хәјријә мәгсәди илә тез-тез концертләр верилрди. һәмнин концертләрдә јерли ханәндә-

Ханәндә Булбұлчан, тарзән Авак Тарханов (Тифлис, 1875-чи ил).

¹ Бах: Теарскаја семја на Кавказе, Тифлис, 1889, сәһ. 152.

ВЪ СУББОТУ, 28-го АВГУСТА 1882 ГОДА
и затѣмъ еженедѣльно по субботамъ, понедѣльникамъ и средамъ въ

САДУ „ЕВРОПА“

ИМЪЕТЪ ВЪСѢ
БАЛЪ-МАСКАРАДЪ

съ участіемъ военнаго хора музыки подъ управл. г-на ПАЛУМБО и сазан-даровъ Абдулъ-Баги. Цѣна за входъ: съ кавалер. по 1 р.; даны и миски бесплатн.

2188 1.

Тифлиси «Авропа багында» Эбдүлбагини иштиракы илэ бал-маскарад шәһәлијини афишасы (Тифлис, 28 август 1882-чи йл).

ләр илэ бирликдә мәшһур рус, италјан мүғәнниләри вә мусигчилләри дә чыхыш едәрдиләр.

Эбдүлбаги Тифлисдә илк дәфә бөјүк тарзән Садыгчанын мүшәјијәти илэ охумушдур. Илк чыхышдан сонра онларын ады нәннки Тифлисдә, бүтүн Күрчүстанда мәшһурлашыр. Аз вахта о, Тифлисдә јашајан мүхтәлиф тәркибли әһалинин севимли мүғәннис олур. Эбдүлбаги гыса мүддәт әрзиндә күрчү дилини дә мүкәммәл өјрәнһир. О өз охумалары илэ күрчү динләјичилләрини вәчдә кәтирир.

Аз бир вахта Эбдүлбаги елэ бир шөһрәт газаныр ки, бүтүн Тифлисдә она «Бүлбүлчан» дејирләр.

Бүлбүлчан Тифлис шәһәриндә јашадығы мүддәт әрзиндә (1875—1905) бир нечә мусиги дәстәси јаратмышды. XIX әсрдә сазәндә дәстәләри үч вә јахуд дөрд нәфәрдән ибарәт оларды. Лаким Бүлбүлчанын тәшкил етдији һәр дәстәдә алты нәфәр вар иди. Бөјүк мүғәннини дәстәсиндә Абак Тарханов (тар), Чһпри (каманча), Кетран (јастыба-лабан), Алеко (доф), һүсејибала (гошанагара) кими сәнәткарлар бирләшмишди. Эбдүлбаги Тифлисә кәлдији илк күнләрдән халгын хејир-шөһ ишләриндә јахындан иштирак едәрди. О, тарзән Садыг илэ бирликдә Тифлисдә јашајан јохсул мүсәлманларын хејринә тәшкил олунан концертләрдә дә јахындан фәәлијјәт көстәрәрди. О заман Тифлисдә чыхан «Зија» гәзети Эбдүлбагини вә Садыгын иштиракы илэ верилән концерт тамашалары һаггында габагчадан хәбәрләр дәрч едирди. Белә концертләрин бири һаггында гәзетин вердији еланларда охујуруг:

«Бу јахын вахта фүгәра вә мискинләрдән өтрү Тифлисдә бина олунан Иран хәстәханасынын сәрмәјәсинә гүввәт вә мәнфәәт вермәк гәсдилә һәмнин ајын 8-дә Тифлисин театр имарәтгиндә ибрәтнума вә фәрәһ-әфза, нөвбәнөв көрмәли вә ешитмәли тамашалар олачагдыр. Авропа бә Шөһр нәғмәләриндә хошаваз ханәндәләр васитәси илэ мугамат мусиги ичра олуначагдыр вә Тифлис әһлинин дилдәдәси олан ханәндә вә сазәндәләрдән Эбдүлбаги вә Садыг дәхи һазыр олачагдыр.

Ханәндә Эбдүлбаги Зүләловун (Бүлбүлчанын) дәстәси (солдан) нағарачи Антон, ханәндә Эбдүлбаги, тарзән Шәмил Мәликов, каманчачы Севи (Тифлис, 1890-чы йл).

Өввәлимничи* дәфәдир ки, Тифлис вә Иран мүсәлманлары бу күн (бунун кими) банси-фәхр (фәхр сләмәли) вә тәрәгги олан пәјәјә (пилләјә) гәдәм гојачаглар».¹

Эбдүлбаги өз мусиги дәстәси илэ Тифлисдә јерли театр һәвәскарларынын тамашаларында да фәсилә заманы чыхыш едәрди. «Гафгаз» гәзетиндә верилән еланлардан бириндә охујуруг: «Бу күн 22 ијун 1886-чы йлдә Арсурини театрынын бинасында һәвәскарлар тәрәфиндән татар (Азәрбајчан — Ф. Ш.) дилиндә М. Ф. Ахундовун «Мүсјө Жордан вә дәрвиш Мәстәли шаһ» комедијасы ојнанылачаг. Тамашанын фәсиләләриндә Эбдүлбагини сазәндә дәстәси чалачагдыр».² Бүлбүлчанын мусиги дәстәсини шәһәрин «Мүчтеһид», «Авропа» вә башга бағларында тәшкил олунан халг көзититләриндә вә бал-маскарадларында да дәфәләрлә чалыб-охумушдур.

1900-чү йлин мај ајында Иран һакими Мүзәффәрәддин шаһын Тифлисә кәлмәси мунасибәти илэ Сарај багында дүзәлдилән бөјүк мәчлисдә ады-санлы ханәндәләр арасында Эбдүлбаги дә варды. Эбдүлбаги бу мәчлисдә елэ бир мәнәрәтлә охујур ки, Мүзәффәрәддин шаһ һејран галыр. О, Эбдүлбагини ханәндәлик һүнәринә көрә «Шир-Хуриш» ордени илэ тәлиф едир.

Бүлбүлчанын репертуары чох кениш вә һәртәрәfli иди. О, тәкчә Азәрбајжан дилиндә дејил, күрчү, ермәни, кумык вә фарс дилләриндә дә охујарды. Ону ермәни, күрчү вә һәтта рус мәчлисләринә дә вәт

* Бу мәлумат дәги дејилдир. Тифлисдә илк дәфә муғамат концерт 1860-чы йл январ ајынын 4-дә ханәндә Сәтгарын иштиракы илэ олмушдур — *мәлл.һ.*

¹ Бах: «Зија» гәзети, 4 октябр 1879-чу йл.

² «Кавказ» гәзети, 1886-чы йл, № 162.

едәрдиләр. Мәшһур ермәни мусигишүнасы В. Карганов Бүлбүлчанын сәсинә вә репертуарына жүксәк гүмтәк вәрәрәк јазмышды: «Тифлисин ән јакшы ханәндәси Әбдүлбагинни репертуары һәр бир бичо вә кинтонуун үрәјинә јол тапырды. Ханәндә өз ифачылыг мәһарәтлilә наннки шәһәр сакинләринни, һәтта нәзәнин сәнәмләри белә вәләһ едәрди».¹

Бүлбүлчан филтри исте'дада, мәләһәтли сәсә, тәсирли нәфсә вә күчлү зәнкуләјә малик бир мүғәнни олмушдур. Сәсә динамик бојалар вермәкдә, бир нечә форма вә мәртәбәдә шағраг зәнкуләләр вурмагдә сечилән Бүлбүлчан чохлары һәсәд апармышлар. Үмумијјәтлә, ханәндәлик сәнәтиндә зәнкулә вурмаг әсас амилләрдән биридир. Елә бир муғамымыз јохдур ки, орада зәнкулә олмасын. Гарјағды оғлу Чаббар зәнкулә вурмағы бөјүк ханәндәмиз Әбдүлбагиндә өјрәндијини дәфәрләрдә е'тираф етмишди. Бүлбүлчан «Чаһаркаһ» вә «Забул» дәсткаһларынын «Һасар» вә «Мүхалиф» шө'бәләрини елә чошғун зәнкулә илә охујармыш ки, она мусиги-чиләр арасында «Һасар-мүхалифхан» дејәрмишләр.

Бүлбүлчанын бөјүк сәнәти вә көзәл зәнкуләләри һаггында ел арасында бир чох әфсанәләр вә рәвәјәтләр сөјләнмәкдәдир.

Чаббар Гарјағды оғлу «Кечмиш Азәрбајчан мусигис» адлы хатирәләриндә јазмышдыр: «Харрат Гулуноун шакирди, бүтүн Гафгазда мәшһур олан ханәндәләрдән Әбдүлбаги Зүлалов, «Забул» дәсткаһыны чох тәмтәрагла охујарды. «Һасар»а кечәндә елә бир сәда илә охујарды ки, һеч бир кәс буну бачармазды. Чүнки «Һасар» зәнкулә истәјән нәғмәдир, Әбдүлбаги исә көзәл зәнкуләли сәсә малик олдуғундан бу муғамы лајигинчә ифа едәрди».²

Азәрбајчанда Совет һакимијјәтинин гәләбәсиндән сонра Бүлбүлчан Бакија кәлир вә Шәрг консерваторијасында мүәллимлик едир.

Бүлбүлчан өз аиләси илә (сагдан) ханәндәнин ғызы Әзизә ханым Мәммәдова, Бүлбүлчан, арвалды Нисә ханым, балдызы Баллы ханым (Владигафгаз шәһәри, 1906-чы ил).

¹ В. Карганов. Гафгаз мусигиси. Тифлис, 1908, сәһ. 5.

² Ч. Гарјағды оғлу. Кечмиш Азәрбајчан мусигиси һаггында хатирәләрим (әлјазмасы). Азәрбајжан ССР Мәдәнијјәт Назирлији Мә'марлыг вә Ичәсәнәт Институ-тунун елми архиви, говлут № 75.

1921-чи илдә Азәрбајжан артистләринни бир групу тәшвиғат бригадасы илә республиканын рајонларына көндәрилмишди. Һәмин бригаданын тәркибиндә Ә. Зүлалов вә тарзән Гурбан Пиримов да вар иди.

1923-чү илдә Бүлбүлчан муғаматдан дәрә демәк үчүн Үзејир Га-чыбәјовун тәшкил етдији Азәрбајжан Дөвләт Түрк Мусиги Мәктәбинә дә'вәт едиллр.

Јашынын чох олмасына бахмајараг Әбдүлбаги Зүлалов мүғәнник фәалијјәтини давам етдирмәклә бәрәбәр кәч ханәндәләрин јетиш-дирилмәсинә хүсуси сә'ј көстәрлр.

Устад ханәндәнин сәнәти бир чох мәшһур мусигишүнасларын диг-гәтини чәлб етмишдир. Ү. Гачыбәјов мәғаләләринни бириндә Гафгаз милләтләри арасында танынмыш вә бејналмилләл труппа дүзәлтмиш мусигичиләр ичәрисиндә Әбдүлбагинни адыны чәкәрәк јазмышдыр:

«...тарзән садығлары, ханәндә әбдүлбагиләрин адлары вә сәдалары Гафгазын һәр бир јериндә мәшһур олуб бејналмилләл бир маһијјәтдә ад газанмышлар».¹

Әбдүлбагинни бир чох лајигли вә исте'дадлы шакирдләри олмушдур. Чаббар Гарјағды оғлу, Муса Шушински, Мәшәди Мәммәд Фәрзәлијев, Шәкили Әләскәр, Ваһаб бәј, Молла Аббас, Сејид Шушински кими мәшһур ханәндәләр ондан чох шеј өјрәнмишләр. Зүлаловлар аиләсини Азәрбајжан ичәсәнәт тарихиндә «исте'дадлар аиләси» кими танынмасы тәсадүфи дејилди. Әбдүлбагинни ғызы, новәси вә гардашы ушағлары: Әзизә ханым, Сона ханым, Әли вә Гәмбәр көзәл сәсләри вә маһир сәнәтләри илә Бүлбүлчанын нәчиб ән'әнәләрини лајигинчә давам етдирмишләр.

Бүлбүлчанын 70 иллик ханәндәлик фәалијјәтини вә Азәрбајжан мусигисини инкишафы тарихиндәки хидмәтләрини нәзәрә алан Совет һөкүмәти бөјүк сәнәткәры эмәк гәһрәманы кими жүксәк ада лајиг көрмүш вә она шәхси тәғәүд тә'јин етмишди.

Бөјүк сәнәткәр Әбдүлбаги Бүлбүлчан 1927-чи илдин август ајында Бақыда 86 јашында вәфат етмишдир.

Әбдүлбаги Зүлалов гардашы оғлу, опера мүғәнниси Гәмбәр Зүлалова бирләкдә (Бақы, 1924).

¹ Ү. Гачыбәјов. Азәрбајчанда мусиги тәһсил. Әсәрләри, икинчи чилд, Бақы, 1965, сәһ. 204.